

อาชีพครูผู้หญิง

ความไม่เสมอภาคทางเพศในวิชาชีพ

พ.ศ. 2456–2479

เปรมศิริ สักดิ์สูง¹

นับตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา อิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกแพร่เข้ามาในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสังคมไทยก้าวเข้าสู่สมัยการปฏิรูปประเทศตามแบบตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ส่งผลให้เกิดกระบวนการสร้างความทันสมัยให้กับประเทศในด้านต่างๆ เช่น เกิดการเปลี่ยนระบบการบริหารประเทศแบบศักดินาไทยโบราณให้เป็นระบบกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ ตลอดจนส่งพระราชโอรสและนักเรียนไทยไปศึกษาเล่าเรียนวิชาการในประเทศตะวันตก และการศึกษาก็เช่นกันที่เกิดการเปลี่ยนแปลงให้มีความทันสมัยด้วยการจัดรูปแบบการศึกษาให้สตรีไทยในสมัยปฏิรูปประเทศ ด้วยการจัดตั้งโรงเรียนสำหรับสตรีขึ้นมาในระยะเริ่มแรกของการจัดตั้งโรงเรียนสตรีนั้นทางรัฐยังไม่สามารถหาครูสตรีที่จบการศึกษาทางด้านการสอนหนังสือได้โดยตรง โดยสาเหตุนี้ทางรัฐจึงเริ่มมองเห็นความสำคัญในการที่จะผลิตครูผู้หญิงออกมาเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

อย่างไรก็ตามแม้ว่าทางรัฐจะเปิดโอกาสให้ฝ่ายสตรีได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนเช่นเดียวกับฝ่ายชาย ตลอดจนเปิดโอกาสให้สตรีที่จบการศึกษาสามารถประกอบอาชีพครูเช่นเดียวกับฝ่ายชายได้นั้น อาจดูเหมือนเป็นความพยายามของทางภาครัฐในการสร้างความเสมอภาคทางเพศโดยผ่านระบบการศึกษาที่นำมาสู่การประกอบอาชีพนอกบ้านของครูผู้หญิงได้เช่นเดียวกับครูผู้ชาย แต่

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

หากพิจารณาอีกมุมหนึ่งจะเห็นได้ว่า ความเท่าเทียมในการประกอบอาชีพดังที่กล่าวมานั้นหาใช่เป็นความเสมอภาคไม่ เพราะในทางปฏิบัติทางภาครัฐไม่ได้ทุ่มเทกับการพัฒนาในส่วนของครูผู้หญิง เพราะกระบวนการในการเกิดอาชีพของครูผู้หญิง เป็นเพียงผลพวงจากการปฏิรูปประเทศที่รัฐได้นำมาสู่การปฏิรูปทางการศึกษา ด้วยการจัดตั้งโรงเรียนสตรีขึ้นทั่วทุกภูมิภาค อันส่งผลให้เกิดความต้องการในอาชีพครูผู้หญิงและเพื่อตอบสนองความคาดหวังของสังคมในขณะนั้น หาใช่มาจากความตั้งใจที่ทางรัฐมุ่งสร้างความเสมอภาคทางเพศไม่ ดังนั้นอาชีพครูผู้หญิงจึงได้เกิดปัญหาตามมาในภายหลัง เช่น บรรดาคักดี เงินเดือน บำเหน็จบำนาญ ที่ครูผู้หญิงไม่สามารถได้รับเท่าเทียมกับครูผู้ชาย

การขยายตัวทางการศึกษาและค่านิยมในจารีตเดิม: จุดกำเนิดอาชีพครูผู้หญิง

ก่อนที่การศึกษาไทยจะได้รับการปฏิรูปตามแบบอย่างตะวันตกนั้น รูปแบบทางการศึกษาของสังคมไทยยังคงอิงอยู่กับรูปแบบของสังคมเกษตรกรรม กล่าวคือ สังคมไทยโดยทั่วไปจัดเป็นสังคมเกษตรกรรม ราษฎรอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านและมีพระสงฆ์เป็นส่วนประกอบสำคัญในสังคม ซึ่งพระสงฆ์นั้นเป็นกลุ่มบุคคลที่มีฐานะพิเศษ คือ อาจมาจากกลุ่มมูลนายหรือไพร่ก็ได้ และเมื่ออยู่ในเพศบรรพชิตแล้วก็เป็นที่เคารพกราบไหว้ของบุคคลทั่วไป (พิพาดา ยังเจริญและสุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, 2529: 9) ส่งผลให้ระบบการศึกษาจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มคนบางคน คือ เป็นการศึกษาของฝ่ายชายเท่านั้น โดยนักเรียนทำการศึกษากันที่วัดโดยมีพระภิกษุเป็นครูสอนหนังสือซึ่งสอนในด้านอักษรวิธี กิริยามารยาท ค่านิยมในสังคม และเมื่อถึงวัยอันสมควรนักเรียนชายเหล่านั้นก็บวชเรียนในบวรพระพุทธศาสนา ดังนั้นรูปแบบการศึกษาดังกล่าว พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญในการให้การศึกษา เห็นได้จากสภาพการศึกษาของไทยก่อนการปฏิรูปประเทศนั้นเป็นการปิดกั้นโอกาสทางการศึกษาของเด็กผู้หญิง เพราะมีข้อจำกัดเรื่องเพศดังที่กล่าวมา แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาของฝ่ายสตรีก่อนที่จะมีการจัดตั้งระบบโรงเรียนนั้นก็ยังมีอยู่แล้วในสังคมไทย หากแต่เป็นการศึกษาที่มีความแตกต่างทางด้านเนื้อหา อันเป็นเหตุมาจากค่านิยมระหว่างเพศ ทำให้แนวทางการศึกษาของฝ่ายสตรีนั้นไม่ได้มุ่งในด้านอักษรวิธีแต่อย่างใด กล่าวคือ หากเป็นสตรีชั้นสูงแม้จะมีโอกาสได้รับการศึกษามากกว่าสตรีสามัญก็ตาม แต่สตรีชั้นสูงก็ต้องเรียนรู้การศึกษาตามแนวทางค่านิยมของสังคมให้เป็นกุลสตรี ด้วยเหตุนี้ชนชั้นนำในสังคมจึงนิยมส่งธิดาไปศึกษาตามสำนักเจ้านายต่างๆ โดยการเข้าเป็นนางข้าหลวงเพื่อรับการถ่ายทอดความรู้ของสตรี ในด้านกิริยามารยาท ให้มีความสงบเสงี่ยม มีท่าทีอ่อนน้อมและเข้มข้อย สามารถควบคุมสติอารมณ์ได้อย่างดี เช่น การ

นั่งต้องไม่นั่งบังหน้าคนอื่น หรือกีดขวางทางคนอื่น การเดินต้องเดินอย่างมีความภาคภูมิใจและสง่า
ราศี การนอนต้องไม่นอนตื่น กรน หรือละเมอ โดยจุดมุ่งหมายของการศึกษาคือการเข้ารับราชการ
ฝ่ายใน (พิพาดดา ยังเจริญ และสุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, 2529: 105) และสำหรับสตรีสามัญทั่วไป
ทั้งในเมืองหลวงและต่างจังหวัดแทบจะไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาทางด้านอักษรวิธี เนื่องจากไม่มี
ความจำเป็นต่อสภาพชีวิต เพราะสตรีสามัญมีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับการเกษตร หรือการค้าขาย อัน
เป็นหนทางที่ต้องใช้แรงงานและเวลาในการประกอบกิจกรรม ประกอบกับศูนย์กลางของการศึกษา
ของสามัญชนจะอยู่ที่วัด สภาพดังกล่าวจึงไม่เอื้ออำนวยให้สตรีได้รับการเรียนรู้หนังสือ แต่อย่างไร
ก็ตามสตรีสามัญก็มีโอกาสได้รับการศึกษา หากแต่เป็นการศึกษาที่อิงกับสภาพสังคมเกษตร คือ
ต้องรู้จักงานบ้านงานครัว โดยมีมารดาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้ ดังที่ปาลเลกัวซ์ (Mgr.Pallexgoix)
บาทหลวงชาวฝรั่งเศสที่เดินทางเข้ามาในเมืองไทยในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ เล่าถึงการศึกษาของสตรี
สามัญชนว่า

“การศึกษาของเด็กสาวคือต้องรู้จักทำครัวและตำน้ำพริกเป็น ทำขนม มวนบุหรี่

...ตำข้าวและช่วยมารดาในกิจการบ้านเรือน...”

(ปาลเลกัวซ์, 2506: 205)

จากรูปแบบการศึกษาของสตรีสามัญที่อิงอยู่กับสังคมเกษตรจึงส่งผลให้สตรีสามัญส่วนใหญ่
ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ ดังนั้นสภาพการศึกษาของสังคมไทยในสมัยก่อนการปฏิรูปประเทศ
นั้น จึงเป็นการแบ่งแยกอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งแยกทางเพศ ทางสถานศึกษา ทาง
เนื้อหาวิชา และจุดมุ่งหมายของการศึกษา

แต่อย่างไรก็ตามในช่วงก่อนการปฏิรูปประเทศนั้นก็ยังมีกลุ่มมิชชันนารีเข้ามาจัดตั้งโรงเรียน
สำหรับเด็กหญิง โดยคณะมิชชันนารีมีความเห็นว่าสตรีนั้นนอกจากเป็นแม่ศรีเรือนแล้วก็ควรจะรู้
หนังสือด้วย การรู้หนังสือจะเป็นเครื่องมือค้นคว้าหาความรู้วิทยาการสมัยใหม่ อีกทั้งจะได้เป็นผู้
ช่วยเหลือสามีและสั่งสอนความรู้ขั้นพื้นฐานให้แก่บุตรหลานด้วย (วารุณี ไอลदारมย์, 2524: 169)
คณะมิชชันนารีได้จัดตั้งโรงเรียนการช่างสตรี (อรุณประดิษฐ์) ใน พ.ศ. 2408 ที่จังหวัดเพชรบุรี
ต่อมาใน พ.ศ.2417 ได้จัดตั้งโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง (วัฒนาวิทยาลัย) และต่อมาก็ได้จัดตั้งโรงเรียน
พระราชชายา (ดาราวิทยาลัย) ที่จังหวัดเชียงใหม่ การจัดตั้งโรงเรียนของคณะมิชชันนารีประสบ
ปัญหาในระยะแรก เช่น ปัญหาด้านความไว้วางใจจากผู้ปกครอง ปัญหาด้านค่านิยมของสังคมที่
กำหนดให้เด็กผู้หญิงอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน เป็นต้น แต่ในที่สุดคณะมิชชันนารีก็พยายามสร้าง

ความคุ้นเคยกับผู้ปกครอง และสร้างความเชื่อมั่นทางการศึกษาด้วยการกำหนดหลักสูตรที่อยู่ในบริบทค่านิยมของสังคมไทยคือ เน้นการเขียนปึกดักร้อย การบ้านการเรือนควบคู่ไปกับการศึกษาด้านอักษรวิธี ในที่สุดกิจการทางการศึกษาของคณะมิชชันนารีก็เจริญรุดหน้าและกลายเป็นแบบอย่างให้กับทางภาครัฐในการจัดตั้งโรงเรียนสำหรับสตรีขึ้นในเวลาต่อมา

ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีนโยบายปฏิรูปประเทศ อันส่งผลให้ระบบการศึกษาได้รับการปฏิรูปตามแบบอย่างตะวันตก กล่าวคือ ทางภาครัฐได้เริ่มเล็งเห็นความสำคัญในการให้การศึกษาแบบใหม่แก่ฝ่ายสตรีด้วยการจัดตั้งโรงเรียนสุนันทาลัยใน พ.ศ. 2423 โรงเรียนเสาวภา พ.ศ. 2435 โรงเรียนสตรีวิทยา พ.ศ. 2442 โรงเรียนศึกษานารี พ.ศ. 2444 และโรงเรียนราชินี พ.ศ. 2447

อย่างไรก็ตามในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ความคิดที่ว่ามีความจำเป็นที่จะต้องให้การศึกษาแก่ฝ่ายสตรีก็มีความตื่นตัวมากขึ้น เห็นได้จากการจัดตั้งโรงเรียนสตรีตามหัวเมืองต่างๆเริ่มมีมากขึ้น เหตุที่ยังไม่สามารถจัดตั้งโรงเรียนสตรีตามหัวเมืองในระยะแรกได้ เนื่องจากทางฝ่ายรัฐยังไม่มีงบประมาณเพียงพอ โดยเฉพาะเหตุผลที่สำคัญ คือ ครูผู้สอนยังไม่พร้อม เพราะการศึกษาฝ่ายสตรีนั้นจำเป็นต้องใช้ครูผู้สอนที่เป็นเพศเดียวกันกับนักเรียน อันเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้สังคมไทยต้องการอาชีพครูผู้หญิงด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. เนื้อหาในหลักสูตรการเรียนที่ต่างกันระหว่างนักเรียนหญิงกับนักเรียนชาย กล่าวได้ว่าในสังคมไทยนั้นการศึกษาของฝ่ายชายจะมีความเจริญก้าวหน้าไปมากกว่าการศึกษาทางฝ่ายหญิงโดยการศึกษาฝ่ายชายจะเน้นในด้านอักษรวิธี ในขณะที่การศึกษาของฝ่ายหญิงจะเน้นในเรื่องการเป็นแม่เรือนที่มีคุณภาพ หรือแม้กระทั่งระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษา กล่าวคือ การศึกษาในประโยคประถมของนักเรียนหญิงจะใช้เวลาเรียน 3 ปี ในขณะที่นักเรียนชายใช้เวลาเรียนถึง 5 ปี ในประโยคมัธยมปลายนักเรียนหญิงศึกษา 6 ปี ในขณะที่นักเรียนชายจะใช้เวลาศึกษานานถึง 8 ปี

การที่จำนวนเวลาในการศึกษาและเนื้อหาในหลักสูตรมีความแตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องแยกกันเรียนระหว่างนักเรียนชายกับนักเรียนหญิง สิ่งที่ตามมาคือความจำเป็นต้องมีครูสตรีเพื่อสอนนักเรียนหญิง

2. ค่านิยมเรื่องการสมาคระหว่างเพศ ค่านิยมของสังคมไทยมีความคิดเรื่องการแบ่งเพศในด้านการศึกษาอย่างชัดเจน อันเป็นผลมาจากความสืบเนื่องทางสังคมเกษตรกรรม แต่เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาที่ยึดถือตะวันตกเป็นแบบแผนที่ส่งผลให้เด็กชายและเด็กหญิงเข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียน ลักษณะเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดการเพิ่มจำนวนของเด็กนักเรียนหญิงทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ค่านิยมของผู้ปกครองที่ยังมีความคิดในเรื่องการ

แบ่งเพศจึงได้นำไปสู่แนวคิดการแบ่งเพศในการจัดการศึกษา กล่าวคือ ผู้ปกครองที่มีทัศนคติไม่นิยมให้บุตรหลานที่เป็นผู้หญิงเข้ารับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในรูปแบบสหศึกษา ด้วยเป็นการไม่เหมาะสมในทุกกรณี ค่านิยมเช่นนี้ได้สะท้อนให้เห็นในคำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีที่ทูลเกล้าถวายแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า เด็กชายและเด็กหญิงเรียนปะปนกันได้ในระดับประถมและควรจะแยกกันในชั้นมัธยม ดังนั้นกระบวนการในการเกิดอาชีพครูผู้หญิงในสังคมไทยจึงเป็นผลพวงมาจากการขยายตัวทางการศึกษาทางฝ่ายสตรีนั่นเอง ซึ่งหากพิจารณาตามนี้แล้วก็จะเห็นว่าการที่สตรีไทยมีโอกาสในการประกอบอาชีพนอกบ้านนั้นไม่ได้เป็นเรื่องของทางรัฐได้สร้างความเท่าเทียมกันในทางเพศแต่อย่างใด เพราะในทางปฏิบัติแล้วสิทธิที่ครูผู้หญิงพึงจะได้ในฐานะการเป็นข้าราชการพลเรือนเช่นเดียวกับครูผู้ชายกลับได้รับการปฏิเสธจากรัฐ จึงแสดงให้เห็นว่าทางรัฐไม่ได้มุ่งสร้างให้ครูผู้หญิงมีความเสมอภาคในการประกอบอาชีพเช่นเดียวกับครูผู้ชาย แต่เหตุผลที่รัฐได้ทำการผลิตครูผู้หญิงขึ้นมานั้นก็เพื่อที่จะรองรับกับการขยายตัวทางการศึกษาทางฝ่ายสตรี ส่งผลให้ครูผู้หญิงที่ถูกสร้างขึ้นนั้นต้องมีคุณสมบัติที่ตอบสนองต่อความคาดหวังของสังคมไทย ดังนี้

1. เมียในฐานะเพื่อนคู่คิด

การปฏิรูปประเทศส่งผลให้ผู้ชายชั้นสูงและชั้นกลางต้องรับผิดชอบงานใหม่ๆ ทำให้ผู้มีฐานะเป็นภรรยาต้องปรับเปลี่ยนบทบาทในการเป็นภรรยาของตนตามไปด้วย กล่าวคือ เมื่อสตรีมีความรู้ความสามารถก้าวออกสู่อชีพนอกบ้านได้แล้ว สตรีผู้นั้นก็ย่อมสามารถมีความรู้และประสบการณ์ในการพูดคุยกับสามีในฐานะเพื่อนคู่คิดได้ สตรีมิใช่เป็นภรรยาเพียงแค่ว่าเป็นผู้ปรนนิบัติทางกายแต่เพียงอย่างเดียวอีกต่อไป ดังนั้นอาชีพครูผู้หญิงจึงถูกคาดหวังจากสังคมว่าสามารถเป็นภรรยาในฐานะเพื่อนคู่คิดได้เช่นกัน

2. แม่เรือนผู้รอบรู้

ผลจากการขยายตัวทางการศึกษามีไข่มุกมาเพียงแค่ว่าให้ทางฝ่ายสตรีได้รับความรู้ในทางวิชาการเท่านั้น หากแต่ยังส่งผลให้สตรีที่ผ่านการศึกษานั้นถูกคาดหวังให้เป็นแม่เรือนผู้รอบรู้ในเรื่องการต้อนรับแขกและเรื่องสุขอนามัย ตลอดจนการควบคุมรายรับรายจ่ายของครอบครัว (สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, 2534: 5) ดังนั้นในสภาพการณ์เช่นนี้แสดงให้เห็นว่า สตรีที่จะปฏิบัติได้เช่นนี้จำเป็นต้องผ่านการศึกษาและมีความคุ้นเคยกับวิถีชีวิตของชาวตะวันตกในระดับหนึ่ง ดังนั้นอาชีพครูผู้หญิงจึงถูกคาดหวังจากสังคมว่านอกจากจะสามารถประกอบอาชีพนอกบ้านได้แล้วนั้น แต่เมื่อครูผู้หญิงนั้นเปลี่ยนบทบาทจากครูกลับมาสู่แม่บ้านหลังเลิกงานก็สามารถที่จะอยู่ในฐานะแม่เรือนผู้รอบรู้ได้เช่นกัน

3. แม่ในฐานะครูคนแรก

ผลจากการปฏิรูปการศึกษาที่ส่งผลให้การศึกษาฝ่ายสตรีมีความรุดหน้าจนเกิดความต้องการอาชีพครูผู้หญิงนั้น ได้ส่งผลให้ครูผู้หญิงซึ่งนอกจากจะทำหน้าที่เป็นครูผู้สอนที่โรงเรียนแล้ว ครูผู้หญิงเองก็ยังคงถูกคาดหวังจากสังคมให้อยู่ในฐานะครูคนแรกของบุตรธิดาที่บ้านด้วย เพราะการศึกษาขั้นต้นจะต้องเริ่มที่บ้านแล้วไปต่อยอดที่โรงเรียน ทั้งสองส่วนนี้เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน ดังนั้น การศึกษาที่บ้านจึงควรเป็นหน้าที่ของแม่นั่นเอง

จะเห็นได้ว่าความคาดหวังของสังคมไทยที่มีต่อสตรีในสมัยปฏิรูปประเทศนั้น ได้ส่งผลมาถึงความคาดหวังของสังคมไทยด้วยว่าอาชีพครูผู้หญิงนั้นเกิดขึ้นมาเพื่อรองรับกับความต้องการหรือความคาดหวังของสังคมไทย และหากพิจารณาให้ลึกซึ้งขึ้นก็จะเห็นว่ารูปแบบของความคาดหวังที่มีต่อครูผู้หญิงนั้นได้วางอยู่บนพื้นฐานจารีตเดิมในสังคมไทยนั่นเอง คือ สตรีมีหน้าที่ในการเป็นแม่และเมียที่ดีของสามี

ดังนั้นเมื่ออาชีพครูผู้หญิงได้ก่อเกิดจากผลพวงของการขยายตัวทางการศึกษาฝ่ายสตรีและจากความคาดหวังของสังคมไทยในสมัยปฏิรูปประเทศที่ความคาดหวังได้อยู่บนพื้นฐานของค่านิยมจารีตเดิมดังที่กล่าวมา จึงนำไปสู่ความไม่เท่าเทียมในการประกอบอาชีพของครูผู้หญิงที่ด้อยกว่าครูผู้ชาย

สิทธิของครูผู้หญิงและสิทธิของครูผู้ชาย

นับตั้งแต่กระทรวงธรรมการได้เริ่มมีการจัดตั้งโรงเรียนสตรีขึ้น ทางรัฐก็ได้เริ่มมองเห็นปัญหาและอุปสรรคที่จะก่อให้เกิดกิจการของโรงเรียนสตรีนั้นไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ นั่นก็คือปัญหาการขาดแคลนครูผู้หญิง ดังนั้นรัฐจึงเริ่มให้ความสำคัญในการผลิตครูผู้หญิงออกมาเพื่อรองรับกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งในระยะแรกนั้นก่อนที่ทางรัฐจะทำการฝึกหัดครูผู้หญิงนั้น ในระยะเริ่มต้นทางกระทรวงธรรมการได้ว่าจ้างสตรีต่างชาติให้เข้ามาทำการสอนหนังสือในโรงเรียนสตรี เช่น มิสสมิท มิสโรเบิร์ตสัน มิสตันแลป เป็นต้น ครูต่างชาติเหล่านี้เข้ามาสอนหนังสือในโรงเรียนสตรีที่ทางรัฐได้จัดตั้งขึ้น เช่น โรงเรียนเสาวภา โรงเรียนศึกษานารี โรงเรียนสตรีวิทยา ขณะเดียวกันโรงเรียนสตรีเหล่านี้ต่างก็จัดให้มีนักเรียนช่วยสอนกันในโรงเรียน ต่อมาทางกระทรวงธรรมการจึงได้จัดให้มีการฝึกหัดครูผู้หญิงที่โรงเรียนเบญจมราชาลัยในพ.ศ. 2456 โดยทางกระทรวงธรรมการได้ออกระเบียบการศึกษาโดยการรับนักเรียนจากต่างจังหวัดที่ทางมณฑลต้นสังกัดส่งเข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ ปีละ 5 คน โดยคัดเลือกอายุระหว่าง 13-16 ปี ที่มีความรู้อ่านออกเขียนได้

ส่งมาศึกษารวมระยะเวลา 3-5 ปี เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วก็กลับไปรับราชการครูตามต้นสังกัด ซึ่งการจัดตั้งดังกล่าวก็เป็นผลพวงมาจากการขยายตัวทางการศึกษาทางฝ่ายสตรีนั่นเอง ทำให้ใน ส่วนภูมิภาคมีความต้องการครูผู้หญิงเพื่อมารองรับการเปลี่ยนแปลงดังที่เคยกล่าวมา ประกอบกับ ครูผู้หญิงในส่วนกลางขณะนั้นไม่สะดวกในการไปประกอบอาชีพตามต่างจังหวัดได้ จึงไม่เป็นสิ่งที่ บรรณาธิการของครูผู้หญิงและบรรดาผู้ปกครอง ดังปรากฏในเอกสารทางการว่า

“...ด้วยการศึกษาสำหรับเด็กหญิงในเวลานี้ที่ได้จัดขึ้นแล้วพอเป็นรูปก็มีอยู่แต่ใน กรุงเทพฯ ตามหัวเมืองมณฑลต่างๆ ยังบกพร่องอยู่มาก ... เรื่องครูผู้หญิงนี้เมื่อ ว่าด้วยตัวคนก็พอจะหาได้บ้าง แต่ยอมเป็นคนกรุงเทพฯ เสียทั้งนั้น ผู้ที่ไม่มี พื้นเพอยู่หัวเมืองเช่นนี้จะส่งไปเป็นครูอยู่ตามหัวเมืองเป็นการยาก กระทรวง ธรรมการจึงได้คิดจัดตั้งการฝึกหัดครูขึ้นที่กรุงเทพฯ ...”

(หจข. ศธ. 53.4/2, 2456)

การเกิดโรงเรียนฝึกหัดครูผู้หญิงที่โรงเรียนเบญจมราชาลัยในพ.ศ. 2456 นั้น จึงเป็น เพียงการเกิดขึ้นมาตามกระบวนการของการขยายตัวทางการศึกษาเท่านั้น หาใช่เกิดจากการที่รัฐ เห็นความสำคัญของการเปิดโอกาสให้สตรีได้ประกอบอาชีพนอกบ้าน หรือเพื่อความเสมอภาคใน การประกอบอาชีพของครูผู้หญิงอย่างใดไม่ เพราะหากพิจารณาจากปีที่จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครู ผู้หญิงที่โรงเรียนเบญจมราชาลัยแล้วก็จะเห็นว่า การจัดตั้งนั้นมีความล่าช้าหลังกว่าการฝึกหัดครูผู้ชาย หลายปี กล่าวคือ ก่อนที่จะมีการฝึกหัดครูผู้หญิงอย่างเป็นแบบแผนจากกระทรวงธรรมการ ทาง กระทรวงธรรมการได้จัดให้มีการฝึกหัดครูแห่งแรกขึ้นเรียกว่า โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ (กรมฝึกหัด- ครู. มปป: 15) สำหรับฝึกหัดครูชายโดยตรงในพ.ศ. 2435 ต่อมาในพ.ศ. 2446 ทางโรงเรียน ฝึกหัดอาจารย์ได้ขยายหลักสูตรถึงชั้นฝึกหัดครูมัธยม และในปีเดียวกันนี้กระทรวงธรรมการก็ได้ตั้ง โรงเรียนฝึกหัดครูอีกแห่งหนึ่งที่บ้านสมเด็จเจ้าพระยาเรียกว่า โรงเรียนฝึกหัดครูฝั่งตะวันตก สอนตาม หลักสูตรครูมูลและรับนักเรียนจากหัวเมืองให้ออกไปเป็นครูตามหัวเมือง นับตั้งแต่ปีเริ่มต้นของการ จัดการฝึกหัดครูผู้ชายคือในพ.ศ. 2435 จนกระทั่งถึงพ.ศ. 2456 ที่มีเวลาห่างกันถึง 21 ปี (อันเป็นปี ของการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูผู้หญิง) ทางรัฐยังไม่ได้คิดจัดการให้มีการฝึกหัดครูผู้หญิงแต่ประการ ใด (จารุวรรณ ไวยเจตน์, 2502) ดังนั้นในระยะเริ่มต้นของการเกิดอาชีพครูนั้นยังคงจำกัดเฉพาะ เพศชายด้วยเหตุผลทางด้านงบประมาณ (หจข. ร. 5 ศ. 1/36, “เบ็ดเสร็จศึกษาธิการ” 21 กรกฎาคม 117)

ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีทัศนคติส่วนพระองค์ไปในทางที่ไม่ทรงให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาฝ่ายสตรี เนื่องจากทรงมีพระราชดำริว่าในสภาพการณ์ที่ต้องมีการปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ นั้น จำเป็นต้องส่งวงงบประมาณของประเทศสำหรับโครงการอื่นๆที่จำเป็นกว่า (พิพาดา ยังเจริญ และสุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, 2529: 11) ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใดก็ตามในที่สุดจำนวนนักเรียนหญิงที่สมัครเข้าเรียนวิชาครูที่โรงเรียนฝึกหัดครูเบญจมาชราชาลัย ก็ได้รับความร่วมมือจากมณฑลต่างๆ เช่น มณฑลพิษณุโลกได้ส่งนักเรียนหญิงให้มาเรียนฝึกหัดครูที่โรงเรียนเบญจมาชราชาลัยถึง 8 คน ซึ่งเป็นจำนวนเกินกว่าที่ทางกระทรวงธรรมการได้กำหนดไว้ถึง 3 คน แต่ทางกระทรวงธรรมการก็ได้ให้ความอนุเคราะห์เป็นพิเศษ เพราะความจำเป็นในการเร่งผลิตครูผู้หญิงให้เพียงพอกับความต้องการของโรงเรียนสตรีในขณะนั้น

ผลจากการดำเนินนโยบายผลิตอาชีพครูผู้หญิงโดยทางรัฐนั้น ทางรัฐได้รับประกันว่านักเรียนฝึกหัดครูที่จบการศึกษาจะมีงานทำอย่างแน่นอน จึงดูเหมือนว่าอาชีพครูผู้หญิงได้ก้าวขึ้นมาทัดเทียมเท่ากับครูชายอันเป็นโอกาสที่ทางรัฐได้เปิดโอกาสให้กับฝ่ายสตรี แต่หากพิจารณาจากบรรดาศักดิ์ เงินเดือน และบำเหน็จบำนาญแล้วก็จะพบว่าทางรัฐได้ละเลยเงื่อนไขให้แก่ครูผู้หญิง

บรรดาศักดิ์ คือ บำเหน็จประกอบตำแหน่งที่แสดงว่าเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นเครื่องบ่งชี้บอกถึงสถานภาพของการเป็นข้าราชการ และสำหรับข้าราชการครุนั้นจะมีเพียงครูผู้ชายเท่านั้นที่สามารถได้รับบรรดาศักดิ์ เช่น ครู (นาย) ทองคำ โคบาลสุด ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นพระชานาญ-อนุสาสน์ ส่วนครูผู้หญิงไม่สามารถได้รับบรรดาศักดิ์เหมือนกับครูผู้ชาย ดังจะเห็นได้จากกรณีของหม่อมเจ้าหญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล ที่ทรงเป็นราชินิกุลที่มีความเอาพระทัยใส่ในกิจการหน้าที่ครูจนสามารถสร้างชื่อเสียงและความไว้วางใจจากสังคม แม้ว่าจะทรงปฏิบัติภารกิจด้วยความตั้งพระทัยมาเป็นเวลานาน แต่ก็มิได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ดังเช่นครูผู้ชายแต่อย่างใด หรือกรณีของครูหิม กาญจนโอวาท ที่เป็นครูผู้หญิงอีกคนหนึ่งที่มีชื่อเสียงและรับราชการครูมาเป็นเวลานานเช่นกัน ครูหิมก็มิได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ คงมีแต่เพียงสรรพนามนำหน้าว่า “นาง” เท่านั้น (เปรมสิริชวนไชยสิทธิ์, 2539: 132)

เงินเดือน คือ ค่าตอบแทนที่ทางรัฐจ่ายให้กับข้าราชการครูเป็นประจำทุกเดือนสำหรับนักเรียนฝึกหัดครูผู้หญิงที่สำเร็จการศึกษาและออกไปปฏิบัติหน้าที่รับราชการครุนั้นจะได้เงินเดือนตามขีดความรู้ที่เรียนมา แต่ในทางปฏิบัติแล้วการจ่ายเงินเดือนให้กับครูผู้หญิงนั้นได้ถูกละเลยจากทางรัฐ เช่น การให้เงินเดือนน้อยกว่าความรู้ หรือการให้เงินเดือนน้อยกว่าครูผู้ชาย ดังจะเห็นได้จากการรับราชการในพ.ศ. 2472 ของอำมาตย์หลวงอิงคศรีกสิการ ซึ่งดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่

โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ได้รับเงินเดือน 290 บาท เปรียบเทียบกับการดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ของครูนิล บรรณสิทธิ์วรลาสน์ ได้รับเงินเดือนเพียง 110 บาท (เปรมสิริ ชวนไชยสิทธิ์, 2539: 137)

บำเหน็จบำนาญ คือ เงินคำนวณตามอัตรา ซึ่งทางรัฐบาลออกให้แก่ผู้ออกจากราชการเป็นการตอบแทนที่ผู้ันได้รับราชการมา สำหรับข้าราชการครูนั้นจัดอยู่ในมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน คือ เป็นข้าราชการพลเรือนสามัญ จึงมีสิทธิ์ที่จะได้รับพระราชทานเงินเดือนตามอัตราและเมื่อออกแล้วก็มีสิทธิ์ได้รับพระราชทานบำเหน็จบำนาญเป็นการตอบแทน ดังนั้นนักเรียนฝึกหัดครูหญิงที่จบการศึกษานั้นก็สามารถเป็นข้าราชการพลเรือนได้ เพราะมีทั้งภูมิความรู้ และวุฒิตรงกับระเบียบของพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือนสามัญทุกประการ (เปรมสิริ ชวนไชยสิทธิ์, 2539: 144) ดังจะเห็นได้จากคำประกาศแต่งตั้งให้นักเรียนฝึกหัดครูผู้หญิงที่จบการศึกษาให้บรรจุเป็นข้าราชการครูว่า

“...ด้วยนักเรียนฝึกหัดครูสตรีที่มณฑลได้ส่งมาเล่าเรียนในโรงเรียนเบญจมราชาลัย บัดนี้นางสาวสะอึ้ง ผลาชีวะ และนางสาวประยงค์ หิรัญรัตน์ ได้เข้าสอบไล่ ประโยคมัธยมและฝึกหัดครูมูลแล้ว เห็นว่าสมควรที่จะออกรับราชการเป็นครูได้ ...” (พจนานุกรมศัพท์และคำอธิบายพจนานุกรมศัพท์กรมศึกษาธิการ, 2539: 144)

แต่ในทางปฏิบัติ ครูผู้หญิงนั้นแม้จะรับราชการครูแล้วและมีโอกาสได้เลื่อนวิทยฐานะความรู้ เช่นเดียวกับครูผู้ชาย มีวุฒิความรู้ที่สามารถได้เงินเดือนในขั้นประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม 80 บาท เช่นเดียวกับครูผู้ชาย อันเป็นอัตราที่สามารถเข้าสู่เกณฑ์การเป็นข้าราชการชั้นสัญญาบัตรที่สามารถได้รับบำเหน็จบำนาญ หากปลดเกษียณหรือพ้นจากหน้าที่ราชการ แต่ครูผู้หญิงก็ถูกทางรัฐ ละเลยปฏิเสธ ดังจะเห็นได้จากบทความในนิตยสารสตรี สุภาพนารี ที่กล่าวถึงปัญหานี้

“...อนุสนธิแต่หนังสือพิมพ์รายวันฉบับหนึ่ง ได้ลงความเห็นที่ มจ.หญิง จันทรรณิกา อาจารย์ใหญ่โรงเรียนเบญจมราชาลัยซึ่งได้ลาออกจากตำแหน่งนั้น สมควรจะได้รับเบี้ยบำนาญเหมือนข้าราชการสัญญาบัตรชายทั้งหลาย...” (ตะวันออก, “สตรีไทยควรมีสัญญาบัตร”, สุภาพนารี, 1, 19 กรกฎาคม 2474: 19)

ซึ่งในกรณีเช่นนี้ หากพิจารณาจากมาตราที่ 5 ของพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือนที่
ระบุถึงคุณสมบัติของข้าราชการที่จะได้รับบำเหน็จบำนาญ คือ

“...มาตราที่ 5 ข้าราชการมีสิทธิ์จะได้รับบำเหน็จบำนาญตามพระราชบัญญัตินี้
ด้วยเหตุผล 4 ประการ คือ เหตุทดแทนประการหนึ่ง เหตุทุพพลภาพประการหนึ่ง
เหตุสูงอายุประการหนึ่ง เหตุรับราชการนานประการหนึ่ง...”
(พระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2471, 2476: 260)

จากมาตราที่ 5 ได้ระบุถึงคุณสมบัติของบุคคลที่มีสิทธิ์ได้รับบำเหน็จบำนาญนั้นจะเห็นได้
ว่า หม่อมเจ้าหญิงจันทริกา เทวกุล ทรงมีคุณสมบัติได้รับบำเหน็จบำนาญ คือ เหตุทดแทน เหตุ
ทุพพลภาพ และเหตุรับราชการนาน โดยทรงมีอายุราชการยาวนานถึง 29 ปี (พ.ศ. 2445-2474) จะมี
ยกเว้นอยู่บ้างก็เป็นเพียงแต่ในมาตราที่ 8 ของพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือนที่ระบุว่าบำเหน็จ
บำนาญเหตุสูงอายุนั้นให้แก่ข้าราชการผู้มีอายุครบ 50 ปีบริบูรณ์ แต่พระองค์ทรงออกจากหน้าที่
ทางราชการในขณะที่ทรงมีพระชนม์เพียง 47 พรรษา แต่จากลักษณะของบำเหน็จบำนาญทั้ง 4
ประการที่กล่าวมาตามมาตราที่ 5 นั้น หม่อมเจ้าหญิงจันทริกา ทรงมีคุณสมบัติที่จะได้รับบำเหน็จ
บำนาญถึง 3 ข้อ คือ บำเหน็จบำนาญเหตุทดแทน บำเหน็จบำนาญเหตุทุพพลภาพ และบำเหน็จ
บำนาญรับราชการนาน แต่ในทางปฏิบัตินั้นเมื่อท่านพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ราชการท่านกลับไม่ได้รับ
พระราชทานบำเหน็จบำนาญแต่อย่างใด ในขณะที่การรับพระราชทานบำเหน็จบำนาญของครูผู้ชายนั้นกลับได้รับการตอบสนองจากรัฐ ดังจะเห็นได้จากกรณีของครู (นาย) จันทิมา ซึ่งมีตำแหน่งเป็น
เพียงครูสำรอง เงินเดือนเพียง 20 บาท เมื่อถูกปลดออกก็ยังยังสามารถได้รับพระราชทานบำเหน็จ
บำนาญเช่นกัน “... นายจันทิมา บุญพร้อม ครูสำรองชั้นโท 1 เงินเดือน เดือนละ 20 บาท ... ได้สั่ง
ปลดออก ...สมควรได้รับบำเหน็จทดแทนเท่าเงินเดือนสุดท้าย 3 เดือน ...” (ทจข, ศธ. 26/47, 2475)

จากหลักฐานดังกล่าวมาทั้งหมดนั้น จึงเป็นการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า อาชีพครูผู้หญิง
ที่เกิดขึ้นมาในสังคมไทยเมื่อ พ.ศ. 2456 นั้น แม้จะเป็นอาชีพที่เปิดโอกาสให้สตรีได้รับการศึกษาใน
ระบบโรงเรียน และยังสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพนอกบ้านได้ด้วยการเข้ารับราชการครู
เช่นเดียวกับครูผู้ชาย เสมือนกับเป็นโอกาสที่ทางรัฐได้มอบให้โดยเห็นความสำคัญในการให้ความรู้
กับทางฝ่ายสตรี ตลอดจนให้ความเท่าเทียมทางเพศให้กับครูผู้หญิงได้เข้ารับราชการครูเช่นเดียวกับ
ครูผู้ชาย แต่ในความเป็นจริงจะเห็นได้ว่า การเกิดอาชีพครูผู้หญิงนั้นเป็นเพียงผลพวงจากการ
ขยายตัวทางการศึกษาฝ่ายสตรีที่เป็นกระบวนการเชื่อมโยงมาจากการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยตาม

แบบตะวันตก ส่งผลให้ระบบการศึกษาทางฝ่ายสตรีมีความต้องการอาชีพครูผู้หญิงเพื่อตอบสนองความคาดหวังที่สังคมยังมีต่อเพศหญิงตามแนวทางจารีตเดิมอยู่หาใช่เป็นการเปิดโอกาสให้กับสตรีไม่ ดังนั้นเมื่อครูผู้หญิงเหล่านี้เข้ารับราชการครูจึงต้องประสบปัญหาในทางปฏิบัติจากเรื่องความไม่เท่าเทียมของการประกอบอาชีพครูที่ด้อยกว่าครูผู้ชาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องบรรดาศักดิ์ เงินเดือน บำเหน็จ บำนาญ

การเรียกร้องความเสมอภาคทางอาชีพ

จากปัญหาความไม่เท่าเทียมหรือความไม่เสมอภาคในการประกอบอาชีพนั้น ได้กลายเป็นประเด็นก่อให้เกิดการเรียกร้องความเสมอภาคในการประกอบอาชีพครูผู้หญิงที่ทางรัฐได้หันกลับมาปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนพ.ศ. 2479 ที่ส่งผลให้สถานภาพของครูผู้หญิงในฐานะการเป็นข้าราชการพลเรือนมีความเสมอภาคเท่ากับครูผู้ชาย ดังจะเห็นได้จากนิตยสารสตรีในขณะนั้นที่ได้เป็นสื่อในการเรียกร้องความเสมอภาคทางเพศในเรื่องต่างๆ อันนำไปสู่การเรียกร้องความเสมอภาคทางอาชีพของครูผู้หญิง ดังปรากฏในนิตยสารสุภาพสตรี ว่า

“...สตรีเราคงไม่อาภัพเหมือนแต่ก่อน ซึ่งมีผู้เข้าใจกันว่าผู้หญิงเป็นควาย ผู้ชายเป็นคน มาสมัยนี้เราได้รับความเสมอภาคต่อการศึกษาแล้ว ความคิดความอ่าน

ก็เท่าเทียมกับเพศตรงข้ามเท่าๆ กัน...” (นิตยสารสุภาพสตรี, “ความเห็นของสตรี”, สุภาพสตรี 1:17, 2474: 9)

เมื่อสตรีไทยเกิดความสำนึกใหม่ในด้านการศึกษาและหน้าที่การงานเช่นนี้แล้ว ส่งผลให้สตรีผู้มีการศึกษาและมีโอกาสประกอบอาชีพนอกบ้าน เช่น อาชีพครู ได้เกิดความภูมิใจในอาชีพแต่ท่ามกลางความภูมิใจที่ได้มีโอกาสประกอบอาชีพครูผู้หญิงนั้น บรรดาครูผู้หญิงทั้งหลายก็ยังคงมีความรู้สึกว้าหวาดที่พวกตนพึงจะได้ในฐานะการเป็นข้าราชการพลเรือนเช่นเดียวกับครูผู้ชายกลับถูกกดบังไปด้วยค่านิยมทางเพศที่ทางรัฐเห็นว่าการจะให้สิทธิในการเป็นข้าราชการพลเรือนที่เท่าเทียมกันแก่ครูผู้หญิงนั้นเป็นสิ่งไม่จำเป็น เพราะความจำเป็นนั้นอยู่ที่เพศชายที่เป็นเพศที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ดังปรากฏในบทความที่ตีพิมพ์ในนิตยสารไทยใหม่ ว่า

“...ผู้ชายเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงของผู้หญิง ขอนี้เป็นความจริงทั้งในสมัยไหนหรือ
เวลาปัจจุบันนี้ และจะมีความจริงเรื่อยไปตลอดในอนาคต...”

(ไทยใหม่ 19 เม.ย. 2474: 13)

แต่ผลจากความตื่นตัวในเรื่องสิทธิและความเสมอภาคทางเพศที่เริ่มปรากฏในนิตยสาร
จึงได้นำไปสู่การเรียกร้องสิทธิให้แก่อาชีพครูผู้หญิงดังปรากฏให้เห็นในนิตยสารสตรี หญิงสยาม ว่า
การปฏิบัติหน้าที่ของครูผู้หญิงและครูผู้ชายนั้นมีรากฐานมาจากการศึกษาหรือความรู้ที่เสมอภาคกัน
แต่เพราะเหตุใดสถานภาพของครูผู้หญิงจึงด้อยกว่าครูผู้ชายในเรื่องของเงินเดือน

“...กระทรวงธรรมการเป็นต้นรากความรู้ของวิชาสามัญ และได้ตำเนิรมาจน
ตราบเท่าทุกวันนี้ ก็ยอมเป็นพะยานให้เห็นว่าชายแลหญิงมีโอกาสเรียนความรู้ได้
เสมอกัน...จะมีสิ่งที่ลุ่มๆ ดอนๆ อยู่บ้างก็แต่เงินเดือน... และนอกจากเงินเดือนที่
ได้รับพระราชทานแล้วก็ไม่ปรากฏว่าจะได้อะไรเป็นที่เชิดชูบ้างเลย...ตั้งนี้ขอให้
เธอคิดดูดีว่าเปนเพราะเหตุใดหรือจะเข้าใจว่าเงินเดือนครูผู้หญิงที่ได้รับอยู่เวลา
นี้เป็นการเพียงพอกแก่ความรู้...”

(“คารมหญิง”, หญิงสยาม 1: 1, 3 ตุลาคม 2473: 12)

นอกจากการเรียกร้องเงินเดือนแล้ว ความด้อยกว่าในเรื่องบรรดาศักดิ์ก็เป็นอีกหัวข้อหนึ่งที่
นิตยสารสตรีในขณะนั้นได้ตีพิมพ์เรียกร้อง ดังจะเห็นได้จากบทความใน หญิงสยาม ว่า

“...เหตุใดครูผู้ชายจึงมีเงินเดือนและตีกรี ตีกว่าครูผู้หญิงเช่นไปเป็นกรรมการ
นายตรวจ ได้รับทั้งยศ บรรดาศักดิ์...”

(“คารมหญิง”, หญิงสยาม 3 ตุลาคม 2473: 12)

ขณะเดียวกันนิตยสารเหล่านี้ก็ยังเป็นกระบอกเสียงให้กับครูผู้หญิงในการเรียกร้องให้ครู
ผู้หญิงได้มีโอกาสรับบำเหน็จบำนาญ ดังจะเห็นได้จากการยกตัวอย่างของหม่อมเจ้าหญิงจันทร์ภา
เทวกุล ของนิตยสารสุภาพนารี ว่า

“...อนุสนธิแต่หนังสือพิมพ์รายวันฉบับหนึ่งได้ลงความเห็นว่ มจ.หญิงจันทร์ภา
 อาจารย์ใหญ่โรงเรียนเบญจมราชาลัย ซึ่งได้ลาออกจากตำแหน่งนั้นสมควรได้
 รับเบี้ยบำนาญเหมือนข้าราชการสัญญาบัตรชายทั้งหลาย...เป็นข้อสมควรอย่าง
 เอกที่ทางราชการจะอนุโลมให้เป็นตัวอย่างเสียรายหนึ่งเพื่อจะได้เป็นแบบอย่าง
 ต่อไป และทำให้สตรีอื่นๆ ที่มีความสามารถเพียรพยายามหาชื่อเสียงในทาง
 ราชการสืบไปในเบื้องหน้า...”

(“ตะวันออก”, สุภาพนารี 1: 19 กรกฎาคม 2474: 20)

ข้อเรียกร้องลักษณะดังกล่าวซึ่งนอกจากจะมีเนื้อหาในส่วนที่เป็นการเรียกร้องแล้ว ยัง
 ปรากฏเนื้อหาในลักษณะน้อยใจ ดังปรากฏในนิตยสารสุภาพนารี ดังนี้

หนังสือพิมพ์	เนื้อ
	<p>“...เวลานี้สตรีไทยมีโอกาสเข้ารับราชการในเมืองไทย เช่น หน้าที่ครูตามโรงเรียน รัฐบาลมาหลายต่อหลายสิบคนแล้ว แต่ยังมีข้อน้อยใจอยู่อย่างหนึ่งในข้อที่ว่า สตรีไทยที่สมัครเข้ารับราชการเหล่านั้นไม่มีโอกาสได้รับสัญญาบัตรเหมือน ข้าราชการเพศบุรุษทั้งหลาย เมื่อคิดถึงข้อนี้ก็ทำให้สตรีไทย...พลอยน้อยใจ น้อยใจและลดความมานะพากเพียรลง... และจะพากันถือว่ารับราชการไปชั่ว วันๆ หนึ่ง...”</p>

(“ตะวันออก”, สุภาพนารี 1: 19 กรกฎาคม 2474: 20)

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีนิตยสารสตรีฉบับต่างๆ ออกมาเรียกร้องสิทธิที่ครูผู้หญิงควรมี
 แต่ความคาดหวังของสังคมให้ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในฐานะเมียและแม่มีมากกว่าการประกอบ
 อาชีพนอกบ้าน

กระนั้นก็ตามการเรียกร้องความเสมอภาคสำหรับอาชีพครูผู้หญิงจากนิตยสารสตรีร่วม
 สมัยดังกล่าวก็ได้เป็นปัจจัยที่มีส่วนช่วยให้สถานภาพครูผู้หญิงได้มีโอกาสปรับเปลี่ยน กล่าวคือในปี
 พ.ศ. 2479 ทางรัฐได้ประกาศใช้ระเบียบข้าราชการพลเรือนพ.ศ. 2479 อันเป็นพระราชบัญญัติ
 ที่พิจารณาเน้นความสามารถในการปฏิบัติงานในตำแหน่ง ยกเลิกระบบจำแนกตำแหน่ง นำเอา
 ระบบมีชั้นและตำแหน่งมาใช้บังคับในระบบราชการพลเรือนแทน เมื่อมีการกำหนดชั้นข้าราชการ
 พลเรือนขึ้นตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2479 จึงได้มีการปรับปรุงบัญชี
 อัตราเงินเดือนข้าราชการพลเรือนใหม่ โดยกำหนดอัตราเงินเดือนของข้าราชการแต่ละชั้นไว้อย่าง

ชัดเจนแน่นอนลงไปกว่าอัตราเงินเดือนเดิม ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงของพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนพ.ศ. 2479 จึงเป็นการยกเลิกของข้าราชการพลเรือนสามัญตามระเบียบข้าราชการพลเรือนฉบับก่อนหน้านี้ คือ ข้าราชการชั้นราชบุรุษและข้าราชการชั้นสัญญาบัตรมาเป็นข้าราชการชั้นจัตวา ตริ โท เอก และพิเศษ (ธรรมรส ไชติคุณชร, 2527: 14) ทำให้ข้อความในพระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญที่ว่าราชการต้องมียศเป็นข้าราชการชั้นสัญญาบัตรจึงจะมีคุณสมบัติได้รับบำเหน็จบำนาญต้องยกเลิกไป จึงนับเป็นการเปิดโอกาสให้ครูผู้หญิงมีโอกาสได้รับพระราชทานบำเหน็จบำนาญได้อย่างทัดเทียมกับครูผู้ชาย

ตารางแสดงบัญชีเงินเดือนตาม พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2479

ชั้น	อัตราเงินเดือน
จัตวา	20 - 100
ตรี	80 - 190
โท	140 - 350
เอก	320 - 600
พิเศษ	600 - 1,000

(ไพโรจน์ สิตปรีชา, 2519: 15)

ดังนั้นจากสถานภาพของครูผู้หญิงที่เป็นข้าราชการพลเรือนเช่นเดียวกับครูผู้ชาย จึงมีสิทธิ์ที่จะได้รับพระราชทานบำเหน็จบำนาญ ดังจะเห็นได้จากหลักฐานที่ปรากฏว่าเมื่อครูผู้หญิงพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ราชการก็จะได้รับเบี้ยบำนาญ ดังนี้

“...อาศัยความในมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการ พลเรือน พ.ศ. 2479 ให้นางกิมเป่า เอี่ยมรัตน์ ข้าราชการพลเรือน เงินเดือน 55 บาท ออกจากราชการ...”

(หจข. ศธ. 26/ 171. “จ. สมุทรปราการขอบำเหน็จนางกิมเป่า เอี่ยมรัตน์ ครูโรงเรียนวัดทรงธรรม” 1 พฤศจิกายน 2481 - 15 มิถุนายน 2482)

บรรณานุกรม

เอกสารที่ยังไม่ตีพิมพ์

- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ 1/36 "เบ็ดเสร็จศึกษาธิการ" (21 กรกฎาคม 117)
- _____. คธ. 26/47 "มณฑลอุดรขอบำเหน็จให้นายจันทิมา บุญพร้อม ครูโรงเรียนประจำจังหวัดหนองคาย" (15 พฤษภาคม - 3 มิถุนายน 2475)
- _____. คธ. 26/171 "จ. สมุทรปราการขอบำเหน็จนางกิมเป่า เอี่ยมรัตน์ ครูโรงเรียนวัดทรงธรรม" 1 พฤศจิกายน 2481 - 15 มิถุนายน 2482.
- _____. คธ. 53.4/2 "ให้มณฑลต่างๆ ส่งเด็กหญิงไปเป็นนักเรียนฝึกหัดครู 2456" (16 เมษายน - 12 มีนาคม 2456)
- _____. คธ. 53.7.ข/2 "ส่งนักเรียนครูกลับไปรับราชการมณฑลต่างๆ" (11 มีนาคม 2461 - 15 กันยายน 2462)

เอกสารที่ตีพิมพ์แล้ว

- จากรวรรณ ไวยเจตน์. (2517). การศึกษาภาคบังคับของไทย พ.ศ. 2464-2474. เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 159 หน่วยศึกษานิเทศน์ : กรมฝึกหัดครู.
- _____. (2502). ประวัติครู. พระนคร : ศุภสภา.
- ธรรมรส ไซติคุณธร. (2527). นโยบายทางการศึกษาของ 44 รัฐบาล. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
- पालเลกัวธี. (2506). เล่าเรื่องเมืองสยาม. แปลโดยสันต์ ท. โกมลบุตร. พระนคร : ก้าวหน้าการพิมพ์.
- ฝึกหัดครู. กรม. (นปป.). ประวัติกรมการฝึกหัดครู. ผลงานครบรอบ 92 ปี กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ : ศุภสภา.
- "พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2471". ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 41 พ.ศ. 2471. รวบรวมโดยเสถียร ลายลักษณ์ และคณะ 5 มีนาคม 2476.
- พิพาดดา ชัยเจริญ และสุวดี ชนประสิทธิ์พัฒนา. (2529). การศึกษาและผลกระทบต่อสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 - 2394). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โพโรจน์ ลิตปรีชา. (2515). ประมวลพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2471-2518 พร้อมด้วยข้อเปรียบเทียบบางประการ. เอกสารประกอบการศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์ ลำดับที่ 1 แผนกรรัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

